

ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ФАХІВЦЯ З ДИЗАЙНУ У ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Нині стан розвитку економіки України вимагає пріоритетного вирішення проблем, пов'язаних із якістю діяльності та середовищем життєдіяльності людини, асортиментом і конкурентоспроможністю промислової продукції. Це зумовлює необхідність підвищення ефективності функціонування національної системи дизайну та ергономіки, адекватне прогнозованому економічному зростанню України, вимогам євроінтеграції та гуманізації середовища життєдіяльності людини, з пріоритетним розвитком промислового дизайну та відповідним підвищенням якості підготовки фахівців з дизайну. На сучасному етапі наявні суперечності між сьогоденними вимогами суспільства до фахівця з дизайну та рівнем його базової та післядипломної підготовки; інноваційними процесами у сучасному дизайні та можливостями формування і творчого розвитку дизайнера у процесі професійної діяльності; соціальними потребами високого рівня професійного, творчого потенціалу дизайнера та реальними можливостями його реалізації.

Проблема розвитку та вдосконалення професійної підготовки фахівців є важливим напрямом теорії та методики професійної освіти. Аналіз психолого-педагогічної та спеціальної літератури з проблеми дослідження свідчить, що на нині вивчаються різноманітні аспекти сутності дизайну та підготовки й професійної діяльності дизайнера (О. Бойчук, В. Даниленко, Ю. Легенький, А. Іконников, В. Рунге, В. Сеньковський, С. Мигаль, В. Глазичев, В. Сидоренко, Є. Лазарев, О. Боднар, В. Прусак, О. Фурса, С. Алексеева, Є. Антонович, В. Аронов, Н. Воронов, О. Гінсаретський, В. Глазичев, І. Голонмшток, Т. Єременко, В. Косів, С. Лужецький, Т. Мала, Т. Матвеева, П. Татіївський, О. Трошкін, Т. Козак, Н. Шишліна, М. Яковлев та ін.).

За сучасних умов особливої ваги набуває підготовка дизайнерів, від яких вимагається не тільки високий рівень технічної майстерності, а й свідоме творче ставлення до своєї діяльності, глибоке проникнення в художню культуру, мистецтво; високий рівень загальної культури й освіченість; здатність орієнтуватися в питаннях сучасного українського і світового мистецтва [5, с. 39].

Відповідь на питання, яким має бути дизайнер, міститься в запитах на фахівця, що їх висуває реальне життя. Умови нашої дійсності, які впливають на професійну підготовку фахівця, є багатоплановими. Дизайн необхідний у багатьох галузях проектної діяльності. Вимоги до професійних якостей фахівця диференціюються за багатьма рівнями: від елементарного утилітарно-практичного до рівнів найсучаснішого виробництва, науки, техніки, мистецтва, культури загалом. До того ж, вимоги ці можуть досить швидко змінюватися, доповнюватися новими [2, с.73].

Таким чином, у процесі підвищення кваліфікації потрібно враховувати, що, внаслідок багатоплановості та різнобічності дизайну, фахівці цієї галузі мають різну освіту, зокрема мистецьку, технічну, ергономічну тощо. У професійній діяльності дизайнера підвищення кваліфікації суттєво залежить від базової освіти. Саме в дизайні нині незначна частка фахівців саме з дизайнерською освітою, а під терміном «дизайнер» часто мається на увазі архітектор, технолог, художник, які по-різному розуміють глибинні завдання та сутність дизайну. Інтегральна сутність професійної діяльності дизайнера вимагає поєднання елементів усіх цих спеціалізацій. І саме це є одним з провідних завдань підвищення кваліфікації дизайнерів на сучасному етапі.

Становлення та творчий розвиток фахівця у галузі дизайну суттєво залежить від сформованості професійної компетентності, яка трактується як сукупність знань, умінь, цінностей і мотивів професійної діяльності, а також як здатність до розвитку творчого потенціалу. Професійна компетентність передбачає постійне підвищення кваліфікації, пошук можливостей до найбільш повного розкриття себе в професії, самостійність, відповідальність, здатність до інноваційної діяльності.

Проблемі формування і становлення професійної компетентності присвячено низку наукових праць (Н. Бібік, О. Овчарук, Л. Хоружа, А. Хуторський, В. Шадриков, Ю. Татур, Л. Чернікова, М. Кравцов, В. Олійник, В. Пекельна, М. Поташник, В. Козаков, Т. Шаргун, Е. Зеєр, Л. Шевчук, В. Свистун, К.Осадча, Л. Усеїнова та ін.)

Зовнішньою ознакою компетенції є її специфічний предметний, загальнопредметний або соціальний характер, який впливатиме на обсяг знань, умінь і навичок слухача та на глибину його досвіду діяльності, необхідних для формування певного рівня компетентності. За цією ознакою відбувається класифікація компетенцій, що дає змогу визначити пріоритетні сфери їх формування (освітні галузі, навчальні предмети, змістові лінії) [4, с. 51].

У основі компетентнісного підходу лежить культура самовизначення (здатність і готовність самовизначатися, самореалізуватися, саморозвиватися). Професійно розвиваючись, такий фахівець створює щось нове в своїй професії, нехай навіть у малих масштабах (новий прийом, метод і так далі). Він несе самостійну відповідальність за вирішене, визначає цілі, виходячи з власних ціннісних підстав [3].

Одним із аргументів на користь запровадження компетентнісного підходу є необхідність узгоджувати освітні системи в глобалізованому світі з метою надання молодій людині елементарних можливостей інтегруватися в різні соціуми, самовизначатися в житті. У такому разі не лише формалізовані процедури структурування освітніх результатів, але й зміст і процес освіти мають бути взаємоузгодженими [1, с.48].

Незважаючи на безумовну значущість цих досліджень, проблема творчого розвитку фахівця з дизайну на основі компетентнісного підходу в умовах підвищення кваліфікації не була об'єктом цілісного педагогічного дослідження. Сучасне виробництво потребує не стільки дизайнерів, які досконало володіють усіма тонкощами однієї спеціалізованої справи, скільки фахівців, які зможуть діяти в нових, непередбачуваних, швидкозмінюваних умовах, тому дуже важливими рисами сучасного працівника виступають творчість і самостійність у мисленні. Наше місце у розв'язанні проблеми творчого розвитку фахівця вбачає у дослідженні можливостей створення та удосконалення системи підвищення кваліфікації фахівців з дизайну на основі компетентнісного підходу.

Метою статті є обґрунтування та перевірка моделі творчого розвитку фахівця з дизайну у процесі підвищення кваліфікації на основі компетентнісного підходу.

Ми вважаємо, що професійна діяльність фахівця з дизайну буде більш ефективною за умов: визначення базових підходів і відповідних концептуальних засад творчого розвитку фахівця з дизайну під час підвищення кваліфікації на основі компетентнісного підходу; визначення структурних компонентів творчого розвитку дизайнера та відповідних критеріїв їх сформованості, а також рівнів творчого розвитку дизайнера та відповідних їм якісних і кількісних показників; створення спеціальних центрів підвищення кваліфікації дизайнерів і науково-методичного забезпечення їх діяльності.

Базовими підходами до творчого розвитку фахівців з дизайну у процесі підвищення кваліфікації є компетентнісний, особистісно орієнтований, андрагогічний та інтегративний. Цим підходам відповідають такі концептуальні засади: урахування особливостей творчої діяльності дизайнера; діагностика творчих можливостей і потреб фахівців з дизайну під час підвищення кваліфікації; опора на досвід та ініціативність фахівця; єдність творчої самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення дизайнера в процесі підвищення кваліфікації; свобода і детермінованість творчого розвитку дизайнера; профілактика професійного вигорання.

На наш погляд, необхідна диференціація слухачів у системі підвищення кваліфікації з дизайну з урахуванням місця його праці і професійних функцій, а саме: працівник промислового дизайну, працівник виробничої дизайнерської фірми, працівник торгівельної фірми, викладач дизайну, фахівці суміжних спеціальностей. Що стосується контингенту слухачів системи підвищення кваліфікації, то він є надзвичайно неоднорідним, адже тут навчаються як ті, що нещодавно закінчили навчальний заклад, так і ті, які здобули професію кільканадцять років тому. Тому необхідні розробка та впровадження системи перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з дизайну, адже нині людина, яка одержала кваліфікаційне свідоцтво, навіть за умови найкращої підготовки, володіє вже дещо застарілими знаннями.

Основними напрямками діяльності курсів підвищення кваліфікації дизайнерів є: виконання творчих проектів; дизайн-моніторинг спостереження за змінами у напрямках дизайну; консультування фахівців з дизайну; конференції з проблем дизайну та дизайн-освіти; коригування та доповнення професійної освіти; ознайомлення з інноваційними тенденціями у дизайні; перепідготовка фахівців з дизайну; самостійна робота слухачів; теоретичні та практичні заняття.

За результатами якісного аналізу ми визначили основні недоліки системи дизайнерської освіти: 1) нехтується виховання емоцій на основі формування системи цінностей, адже вивчаючи твори мистецтва і літератури, ознайомлюючись з життям геніальних людей, відомих учених і винахідників можна також отримати й емоційне виховання; 2) догматизм – часто слухачам подаються догми, загально прийняті думки, теорії і теореми, які пізніше, в напівусвідомленому вигляді слухачі викладають на екзамені (вони втрачають інтерес до знань, вважають себе не здатними до самостійного мислення); 3) зверхнє ставлення до фізичної праці як до заняття не притаманного інтелектуалам. Кожен, хто розвиває здібності до винахідництва, повинен досконало оволодіти хоча б одним ремеслом у період навчання, пізнати задоволення від ручної праці.

З метою створення умови для внутрішнього прийняття дизайнерами цінностей як особистісних, підвищення їх активності в оволодінні усіма компонентами змісту професійної діяльності – відповідними знаннями, вміннями і навичками, досвідом емоційно-вольового ставлення до навколишньої дійсності та досвідом саморегуляції професійного становлення – у програму підвищення кваліфікації ми запропонували ввести спеціальний курс «Інноваційні тенденції сучасного дизайну». Цей курс за експериментальною програмою був одним із провідних у системі підготовки слухачів. У центрі уваги процесу навчання дизайнерів знаходяться питання посилення творчої спрямованості професійної діяльності. Навчальна програма курсу передбачає інтеграцію компонентів змісту освіти майбутнього дизайнера зі змістом освіти в таких галузях: мистецтвознавстві, психології, тощо. Навчальна діяльність під час підвищення кваліфікації дизайнерів будувалася на ідеях компетентнісного та діяльнісного підходів. Зміст підготовки розроблявся за інтегрованими технологіями, які максимально забезпечують розвиток творчості.

Серед форм організації навчальної діяльності переважали групові та індивідуальні. Творчому розвитку дизайнера на практиці сприяє розроблений тренінг «Творча діяльність у дизайні» для конструктивного вдосконалення слухачами свого рівня професійної компетентності та творчого розвитку для цілісного опанування слухачами професійною діяльністю. Особлива увага приділялася питанням усвідомлення слухачами потреби у творчих

досягненнях і руйнуванню існуючих стереотипів мислення. Комплекс практичних завдань, які виконують слухачі курсів у процесі підвищення кваліфікації, передбачає виконання завдань аналітично-дослідницького характеру та проектно-графічних завдань, які змістовно пов'язані з тематикою та проблематикою лекційно-теоретичного курсу, надають практичні навички з проектування як окремих елементів, так і розгорнутих комплексів візуальної ідентифікації.

Комплекс практичних занять за своєю структурою та формами проведення відображує поступове (поетапне) просування від узагальнених аспектів функціонування об'єктів до формування стислого та чіткого індивідуального проектного завдання та виконання комплексу проектно-графічних рішень, що в цілому відображує особливий характер проектування елементів і систем й наближує навчальний процес до реального дизайн-проектування.

У процесі експерименту було встановлено залежності між рівнями творчого розвитку фахівця з дизайну та певними педагогічними умовами, які забезпечують їх формування. Здобутті результати свідчать, що кількість слухачів з вищим рівнем творчості збільшилася. Вони навчилися шукати оригінальні шляхи виконання завдань, самостійно втілювати свої ідеї. Реалізовані у експерименті ідеї сприяють формуванню самостійності й відповідальності, наполегливості й активності.

Оцінка результатів функціонування експериментальної системи розвитку творчості дизайнерів у процесі підвищення кваліфікації у цілому показала її сформованість у порівнянні з результатами традиційно організованого навчального процесу. Аналізуючи експериментальні дані, можна зробити найбільш загальний висновок, що розвиток творчості можливий тільки за умови наявності спрямованості особистості на творчу діяльність, її активно-діяльного ставлення до провідного типу діяльності, почуття захопленості, емоційного підйому, прагнення до творчих досягнень і бажання щонайкраще виконувати творче завдання.

З метою оцінки результатів експериментального дослідження були використані такі діагностичні методи: тестування, анкетування, опитування та метод експертних оцінок. За допомогою експертів були визначені якісні показники рівнів творчого розвитку фахівця з дизайну на основі компетентнісного підходу в процесі підвищення кваліфікації: вміння генерувати ідеї, оригінальні підходи до розв'язання творчого завдання; знаходження способів досягнення інтуїтивно побаченого образу; конкретизація змісту ескізного пошуку; уміння стимулювати та контролювати себе у процесі створення продукту творчості; інтегрування складових частин змісту розв'язання творчого завдання; вміння обирати методи і засоби творчої роботи адекватно поставленим цілям та в залежності від власних індивідуально-типологічних особливостей.

Проектування, як вид творчої діяльності дизайнера, є найбільш значущим у професійному становленні. Саме тому пропонуємо результати якісних змін, які сталися у цьому процесі (див. табл.).

Таблиця

Зміни у творчій діяльності дизайнера під час проектування

№	Етап	Суть змін
1	Аналіз передпроектної ситуації	Стає глибшим, багатоаспектним, різновекторним
2	Формулювання проблеми	Враховується ціла низка нюансів, які спочатку не були об'єктом уточнення
3	Визначення вимог до побудови дизайн-концепції	Проводиться з урахуванням сучасних матеріалів і технологій (ціновий аспект, визначення пріоритетів – ціна-якість, функціональність-мінімалізм тощо)
4	Розробка дизайн-пропозицій	Представлення і візуалізація на рівні проекту за допомогою спеціального ПЗ

Аналіз результатів експерименту показав якісні зміни у всіх виділених параметрах. Ефективність розвитку творчості слухачів може бути досягнута шляхом упровадження в процес підвищення кваліфікації психолого-педагогічних засобів розвитку самостійності, активності й енергійності, творчої спрямованості особистості, що дозволить здійснювати

свободу вибору змісту і засобів реалізації власних задумів. У порівнянні з результатами педагогічного зрізу на початку експерименту суттєво збільшилася кількість слухачів із високим і середнім рівнем творчості.

Таким чином, нами доведена необхідність розробки та впровадження системи перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з дизайну. У центрі уваги процесу навчання дизайнерів повинні знаходитися питання посилення творчої спрямованості професійної діяльності. Практичне значення дослідження полягає у розробці авторського курсу «Інноваційні тенденції сучасного дизайну» та тренінгу «Творча діяльність у дизайні». Запропоновані зміни покликані на якісно новому, особистісно орієнтованому рівні забезпечити формування у слухачів творчої мотивації, спрямованої на створення гармонійного предметного середовища, підвищення якості промислової продукції.

Література:

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики : [колективна монографія / Бібік Н. М., Вашенко Л. С., Локшина О. І. та ін.; за заг. ред. О. В. Овчарук]. — К. : «К. І. С.», 2004. — С. 45—50.
2. Прусак В. Ф. Організаційно-педагогічні засади підготовки майбутніх дизайнерів у вищих навчальних закладах України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / Прусак Володимир Федорович. — Івано-Франківськ, 2006. — 294 с.
3. Таїзова О. С. Компетенции (основные смысловые напряжения) [Электронный ресурс] / Таїзова Ольга Сергеевна. — Режим доступа : <http://gcon.pstu.ac.ru/pedsovet/programm/section=138.htm>
4. Трубочева С. Е. Умови реалізації компетентнісного підходу в навчальному процесі / С. Е. Трубочева // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики : [колективна монографія / Бібік Н. М., Вашенко Л. С., Локшина О. І. та ін.; за заг. ред. О. В. Овчарук]. — К. : «К.І.С.», 2004. — С. 51—56.
5. Фурса О. О. Організаційно-педагогічні засади навчально-виховного процесу у мистецькому коледжі: дис. на здобуття наук. ступеня кандидата педагогічних наук : 13.00.04 / Фурса Оксана Олександрівна. — К., 2005. — 235 с.

У статті обґрунтовано модель творчого розвитку фахівця з дизайну в процесі підвищення кваліфікації на основі компетентнісного підходу та наведені результати її перевірки.

В статье обосновано модель творческого развития специалиста по дизайну в процессе повышения квалификации на основе компетентного подхода и представлены результаты ее проверки.

In the article the model of creative development of specialist is grounded on a design in the process of the in-plant training on the basis approach of competent and the results of its verification are represented.